

ODAKLE DILEME PAPE PAVLA?

Uz treću obljetnicu zanimljiva pontifikata

PITANJE JE NA MJESTU

... jer jedva tko sumnja, da je papa Pavao drugačiji i od Pija XII i od Ivana XXIII. Od Pija se dijeli spremnošću da iznenada otvori srce, da nečim jednostavnim i neobično običnim začuđi ljude. Za razliku od plemićke Piove naravi, papa Pavao zalazi češće u more ljudske bijede, skakače na razne krajeve svijeta, s naglaskom koji gotovo ne pristaje buržujskom potomku. I dok je time sličan Ivanu, odvaja se od njega nekim stalnim i zamršenim domcima, koji su teški od intelektualne snage, puni su čudnog pronicanja u probleme, intuitivne dovrtljivosti i opreza. Svakako ovaj pontifikat, kao malo koji u povijesti, postaje semeiom antilegomenon, signum contradictionis, znak o kome se raspravlja. Svi se zapitkuju na okrutnom moru sadašnjosti u kakvu budućnost i kojom snagom vodi ovaj omanji, vitki, boležljivi, na mahove snuždeni čovjek Petrovu barčicu...

Nije lako protumačiti odakle u ovom pontifikatu na mahove neka krivudavost linije, neujednačenost postupka? Zašto se ovaj papa kao malo koji toliko toga usudi i mnogo toga ne usudi? Zašto ga toliko trgaju i trzaju i neke stare i neke nove forme? Zašto je raspet između koncilskoga duha, za koji se zalaže svom dušom, i nekonzilskoga, koga ne odbija svom dušom? Niče li to iz njegove naravi i karaktera? Da li je to urođeni strah i oprez? Možda manjak one sveobuhvatne svijetle vidovitosti, kojom je Pio XII lebdio nad svim problemima svijeta? Ili je to manjak spontanosti, ugodne jovijalnosti i živahnosti, života na račun Božji u čemu se odlikovao dobri Ivan? — Ili je sva ova napeta i dinamična dilema pred Pavlovim očima i duhom nikla iz kaotičnog vremena i njegova pritiska? Nije li to krik izmučenoga, koji u sivilu traži i u tami rijetko pronalazi? Nije li zamršenost ovog stoljeća prejaka, a Pavao pred

pitanjima preslab? — Postavimo napokon i posljednje pitanje i mogućnosti — nije li Pavlov život dilema, neodlučnih odluka i zastajkivanja, plod jednog nutarnjeg uravnoteženog i božanskog Duha? Nije li upravo to jedini prilaz ljudima, snalaženje u situacijama, proboj kroz njih i izlaz iz njih? Nije li to prava sugestija Božja nad grumenom zemlje i nad svim što je pritišće?

Nama se čini — neka nam nitko ne zamjeri — da je sva veličina i sva zategnutost Pavlova pontifikata provrela iz sva tri ova vrela. Pokažimo kratko kako to mislimo. Na koji način dileme pape Pavle probijaju i iz njegove zapletene prirode; i iz prilika i neprilika koje ga oblijeću; i iz Duha Božjega, koji se javlja ovom velikom i izmučenom papinskom srcu.

ZAGONETNA PRIRODA

pape Pavla VI, Gianbattiste Montinija, bit će i za njega prilična mulka. Pio XII zvao ga je »moj Hamlet«; Ivan je preuzeo pojam i vezao ga uz kardinalsku čast: »moj hamletski kardinal«! U ovom se misaonom i načitanom čovjeku pronalaze svjetovi, koji inače rijetko koegzistiraju. Mislilac je i pjesnik je. O tome svjedoče njegove riječi, često programatske i vizionarske, redovito svježije i originalne. Nema u njega — ako samo stilistički uzmemo na rovaš — izlizanih i zarđalih formi; nije pod utjecajem jeftine romantične ili grube realistične šablone. Pavao je mislilac personalno orijentiran. Pun srca i duha. Prepun vidika i dubine. Njegov najbolji govor uz onaj o Kristu na početku drugog zasjedanja Sabora svakako je govor o čovjeku, na koncu Koncila. Kao što u tajnu Kristovu ulazi silom svoga imenjaka apostola i Augustina, čudesna mislioca, tako prodire jaspersovskim i heideggerovskim rječnikom u mutni čovjekov kaos, u neposrednost naše nevolje, u srce naše tuge. Nijedan mu problem nije tuđ, ma da ga ne rješava s presigurnom jasnoćom Piovom, niti s očinskom lakoćom i smiješkom Ivanovim. I dok mu je misao zrnata, sva zbita od sjaja i prodorna zbog težine, izraz mu je uza sva opetovanja i ponešto razvučenu frazu originalan, suvremen rječnikom, ne akademski izvještačen i fin, nego ljudski i toplo izrečen. Pjesnik Pavao ne skriva svoje emocije, koja čovjeka zagrijava i mulka na temeljitije razmišljanje. Vidi se da voli i prečitava Bernanosa i Dostojevskoga, Maritaina i de Lubaca, kako i sam priznaje. — No sam podtekst, ono nešto primišljeno a ne izgovoreno, upada u riječi našega Oca kao teškoća. Nismo naime sigurni, neće li slijedeći put izbiti iznenađenje. To dakako nije stvar stilistike, nego psihologije i prirode. Ako na primjer papa hvali narodni jezik u liturgiji i s manodom rado moli na talijanskom — a odjednom u govoru »latinistima« počne hvaliti latinski jezik kao jezik naše »latinske i rimske Crkve« — čovjek se pita: Što sad? Zar je Pavao podvojen? Zar za latiniste vrijedi drugi paragraf, a ne onaj saborski? — Tako zna na primjer mladež i hvaliti i kuditi. Uzdiže ih kao jedinu pravu veličinu, kori ih kao prave uličarske nakaze. Mi bismo zaželjeli malo određenije distinkcije. — I djela nas mogu ponešto zbuniti. Naš Pontifex, eto, razvlašćuje papinstvo i pred plemstvom izjavljuje da papa više nije vladar;

pred Ujedinjenim narodima veli da mu je »država« simbolična; često ističe upravo tu slobodu Vatikana bilo od kojeg režima na zemlji. Po drugoj strani novinari ponešto naglašeno primjećuju, da papu još uvijek okružuje prastara forma straže, vrzu se neukusna odijela, odlučuje pratnja, sipaju toliki naslovi i drže zastarjeli položaji... Pavao u puku — dosta je to vidjeti preko televizije — nije udaljen od ljudi kao negdašnji pape, koji su se poput istočnih vladara skrivali iza debelih zastora u tajnim i nepristupačnim odajama. Priznajemo da je to papa ulice, naroda i mase. Podzdravlja uvijek podjednakim smiješkom i podjednakom smirenom gestom radnike što su istrčali s radilišta i domaćice koje su napustile kuhinju. Kako je drag dok grli bolesnu djecu, miluje zapuštene, brine se za razbaštinjene! Valtja zato svi priželjkuju da posegne i dalje — pa da pojednostavni sav ceremonijal, život i rad oko sebe do evanđeoske jednostavnosti. Nadamo se da će nadvladati okorjelost običaja, osobito kad mu u pomoć priskoče biskupi u novoosnovanoj sinodi. Dakako da bi bilo najbolje kad bi iza njih stajali svi biskupi svijeta sa svojim svećenicima i s narodom Božjim. Bila bi to linija povratka na ono što je evanđeoski ispravno i ljudski ukusno, uvjerljivo i uspješno.

Ističu kao najveće papino kolebanje onaj zanimljiv stav između raznih mišljenja koja su kružila Saborom. Progresizam i integrizam (nekli to ponešto zagriženo suočuju!) bila su dva stava i dvije struje, oko kojih se počelo centrirati mišljenje crkvenih ljudi. Nema gotovo nijednog svećenika ni probuđenijeg laika da ne bi osjetio draž jedne ili druge strane. Sjetimo se živih makar i neukusnih borbi oko liturgije i organizacija u Francuskoj i Nizozemskoj...!

Sveti Otac je u duši sigurno za jednu evanđeosku otvorenost. Inače njegove riječi i geste kojima želi »odjelotvoriti« Sabor ne bi imale smisla. Sabor je svakako najsmionija otvorenost i širina Crkve od apostolskih vremena na ovamo. Sabor nije rekao ni odredio svega. Mi možemo, mi moramo i dalje! Naša se pamet ne može blokirati, niti se volja smije paralizirati. Proljeće Crkve, o kome je Pio sanjao, što ga je Ivan započeo, tjera mladice u nepoznato... Svakako misimo bez kompasa: Sabor je Crkvu zaokrenuo prema siromaštvu, čistoći, jednostavnosti, suradnji i službi. Ona time postaje sebi prisebna, drugima simpatična.

Sjećamo se njegovih riječi o »novoj teologiji«. Govor je uzbibao površinu. No sve je ostalo prilično nejasno. Nije bilo spomenuto nijedno ime, nijedan sistem ili određeni nazor. Nitko ne zna što je ta »nova teologija«, navodno obnavljanje modernizma, razvodnjavanje zdrave nauke. Ako je to krivovjerje i bilo kakav flirt s njime; ako je to bijeg od zdravih moralnih i asketskih zasada — daleko joj kucana! No ako »nova teologija« znači, kao što za mnoge jedino i znači, podanašljenje besmrtnih istina; skidanje vjekovne patine, koja više ne propušta zdrav sjaj Evanđelja; ako je to zadiranje u današnje probleme čovječanstva, s kojima prijašnji vjelkovi nisu dovoljno računali; ako je to shvaćanje naše kontingentne i promjenljive stvarnosti u sjaju proširene teologije; ako je to teologija zemaljskih vrednota i povijesne zbilje; ako je to razmišljanje nad usudom potresnije no što je bilo u vrijeme Augustina, Bossueta ili Vica — čovjek se mirno pita: što je u tome zlo?

Zato je mnogim vjernim sinovima Crkve neobično kad i sam Vrhovni Učitelj uzima tu riječ u svoja usta, a ne dosvijetli njen domet niti odredi njeno značenje. Koje čudo! alko ga i nadalje svatko tumači kako hoće!?

KAOTIČNI SVIJET

... bit će drugo vrelo Pavlovih dilema. Mučno vrijeme u kojem plovimo, nesigurnost koja nas prati, ustalasana svjetska stvarnost nikako nije pogodna za pravolinijske i oštre crte. Pluralizam političke i socijalne stvarnosti; kulturni i civilizacijski polukaos; svodništvo pomodarstva i psihičko trovanje, koje zadire i pojedinačno i blokovski u svijest i savjest ljudi — ne daju ni papi mira. I on osjeća kako tužnji politički pod nama i kako sve jače grmi ideološki nad nama. Prijetnja je ozbiljna — papa ne može biti neozbiljan.

Nije lako odrediti kurs. Kome da papa vjeruje? Kamo da skrene? Kad su toliko napetosti ukrštene — recimo samo u Italiji! — i tko zna kakva će biti sutrašnjica? Da li da se papa prikloni katoličkim auktoritativcima na političkom, socijalnom i doktrinalnom području? Ili da pristane uz demokratsko i pristupačnije tretiranje čovjekove situacije? Da li da stane uz ovaj ili onaj blok, što si prijetite preko oceana, ili da zastane uz onaj treći, nezainteresirani, kad je on postavljen u Ime Božje nad svim blokovima? Smije li ijedan sistem, ma kako kulturno bio, dirigirati papine riječi i postupak?

To su pitanja koja mnogi i ne postavljaju, a papa ih mora rješavati. I to ne za jedan čas i zaborav, nego za desetljeća, za narode i pokoljenja, za pamćenje i život.

Svakome je teško u svijetu, koji nije pronašao ravnoteže između personalne vrijednosti i komunitarnih zadataka; između liberalističke »obrane slobode« i socijalističke »dužnosti prema zajednici«; između idealističkog bijega od zemlje i materijalističkog bijega od neba. No papi je najteže. Mi čekamo njegov pravorijek i želimo da nam on zacrta stazu. A on? Što on može u tim napetostima svijeta, gdje se politički i socijalni sistemi opajaju časovito proturječnim utjecajima? Kad su dnevne svađe sadržaj svih novina; kad se ratna i revolucionarna žarišta množe; kad se ljudi u masovnom deliniju potpuno gube; kad i jasnovide glave prilično lutaju...?

Papa je svojim postupkom neke ljude očarao, neke razočarao. Podsjetimo se na njegove najglasovitije upade u suvremeno zbivanje. Čuli su se i kod nas glasovi: Zašto se toliko šeće? Zašto se ne opredijeli? Zašto pravi ispade kao što je nastup u Staklenoj Palači? Upitamo li takve ljude: Zar je zbilja zlo, ako papa nekako pokušava dohvatiti sve niti zbivanja — pa svijet potegnuti na zdraviju stranu? — zinut će i začuditi se. Njima nije jasno što je na svijetu zdravije, a što bolesnije. Pa im se čini da ni Pavao papa toga ne zna.

Za Pavla je možda najteže, što je stao nekako na neodređenu sredinu između Pija i Ivana. Pio se bio jasno zaokvirio u principe i ideje; zauzeo točan stav prema prilikama i ljudima. I svoje je principe, za razliku od Ivana, javno, uporno i sustavno branio. Ivan je naprotiv otvorio dušu

i kuću svima. Gotovo do paradoksa. Kao da je zaboravio Isusove prijeteće farizejima: *Ja o vama...!* — on je preuzeo od Spasitelja njegov radosni: *Mir vama...!* Zato je toliko zbunio, da su njegovu periodu papinstva smatrali jednom od najboljih... Pavao se muči. Želi biti — kao što i mora — točan i precizan u načelima; isto bi tako želio biti pun takta i shvaćanja za one, koji tih načela ne shvaćaju i ne prihvaćaju. Čak se ljubio s Atenagorom iz Fanara i s Ramseyem iz Lambetha, čega ni Ivan nije učinio! Ali je toliko puta naglasio i za vrijeme Sabora i u drugim zgodama, da se Crkva ne može odreći svoje punosvijesti, svoje neprevrtljivosti, svoje istinitosti. U enciklici »Ecclesiam suam« otvorio je trećim i najdinamičnijim njezinim dijelom — put u dijalog. U sve šire krugove razgovora i sporazumijevanja. Sve do ruba čovječanstva... I sam je — i u Palestini i u Indiji i u New Yorku i u Vatikanu razgovarao s ljudima svih boja i uvjerenja. Nikad nije ni s kim agresivan. A ipak je drugačiji, rezerviraniji, u obzirivosti obzirniji, pažljiviji, suptilniji, time valjda i zakučastiji od Ivana predšasnika.

Pavlov život pod pritiskom s tolikih strana nužno upada u dileme. Da li... kako... zašto... dokle... s kime...? I što tjeskoba više raste, to se brige većma množe, a u Pavlovo se srce slijeva sve teža muka. Njegovih dilema neće nestati dok bude papa u ovom »smrskanom svijetu — monde cassé«, rekao bi Marcel.

BOŽANSKI DUH

posljednje je vrelo Pavlovih dilema. Nama se čini da je to jedini ispravni takt u dirigiranju poviješću. Božji, odmjereni, suzdržani takt. Alko se u čovjekovoj povijesti Bog pokazao uvijek mnogo jasnije kao smirena, duboka i tajanstvena patnja; kao nagovor tišine i dah topline; kao poziv i strpljivo čekanje — onda je i svaka Pavlova dilema ponešto nalik na to. Bog nije besprincipijelan, menačelan ili idejno popustljiv. U njemu vječno blista monoblok Ideje, njegove sveobuhvatne i nepromjenljive Spoznaje. Niti je prevrtljiv u odlukama, jer se hrani suvječnom, nepromjenljivom odlukom. Ali prema ljudima, crkvama i partnerima, sugovornicima i suradnicima, Bog je najveća garancija slobode; on je potpuna, dragovoljna, ustrajna milost. Kao milost — Bog nije nasilje nego ponuda. Sam je sebe na planetu osudio na naš, ljudski ishod. On će, znamo, sve krive crte kojima pravilno piše, sve naše propuste kojih ne odobrava — popraviti u savršeni ispravak, za svu vječnost. Ali na svijetu — Bog nije nasilan; toliko je šutljiv i obazriv, da su ga proglasili — mrtvim. Neće gromova nad gradovima Samarije... niti osvete nad neprijateljima, jer treba mač zataknuti u korice... niti daje da se čupa kukolj iz žita prije žetve...! Ove misli, koje je Ivan proglasio iznova svijetu, svakako vode i Pavlov duh. Njemu je Bog mjera postupka. Želi da Crkva ostane otvorenost, jer je ona Utjelovljenje. Želi da se svi narodi i sve sudbine pronađu u njoj, jer je ona Otkupljenje. Nikome Pavao unaprijed ne govori. — Ne. Sluša i sam strpljiv poput nade, uvjeren da nijedna duša nije unaprijed brisana ili otpisana.

Zato Pavao ne šuti niti »šara« kada treba govoriti o »farizeizmu« ili osuditi »saduceizam«. Nove forme starih zabluda; novi oblici starih zločina — vrijeđaju i njegovo srce, kao što su nekadašnji prijestupi dirali srce Isusovo. Ali mnoštva razasuta svijetom danas isto su tako vrijedna sažaljenja kao i ona, nad kojima je plakao Krist. Pavao je u tome — nama se čini — najvjerniji Duhu. Zna čuti i do dna shvatiti tužaljku naše vrste; zna dohvatiti sve i najtanahnije valove koji uzbuđuju čovjekovu svijest; zna doživjeti ostavljenost i mučninu, svu prazninu i besmisao, teret i muku što se svališe na naš rod...

Riječi Pavlove ulaze, mislim, poput operacijskog skalpela pod kožu i u nutrinu. Ali nakon prilične narkoze... Sjetimo se porulka raznim vrstama hodočasnika, onih pametnijih i onih priprostijih; sjetimo se njegovih »saborških nagovora«, u kojima je blistala Crkva, javljao se Krist, ukazivao Čovjek. Sjetimo se brige svakog dana, nadasve onih akcija koje su smionu preskačale sve nacionalne i ideološke pregrade; ne zaboravimo da je to papa, koji se javno — pred svim nacijama — uhvatio u koštac s najtežim problemima, kao što su pitanja gladi i rata; bespomoćno je doduše ali tako uvjerenom intervenirao kod najodgovornijih na globusu; očinski je i bratski pozvao na rad oko najzapuštenijih na planetu. To je uistinu razgraničenje nekadašnjih papinskih interesa. Svi se interesi papini moraju planetarno široko i vjekovno dugo uskladiti s interesima Božjim. Na to ga mulka Duh. Na to ga potiče Sabor. Na to ga vulku signa temporum, čudesne šifre u kojima se javlja skriveni Bog. Nezamisliv je danas papa, koji bi htio nekim narodima više ugoditi negoli drugima, jednom staležu prije no drugome. Koji bi se htio dodvoriti bilo kome jednostavno zato, što drži žezlo, kesu ili katedru.

Ni ona pitanja koja pale jače od ostalih, a teže ih je riješiti nego druga, ne prolaze nezapažena. Papa ih registrira, makar ih ne može posve jasno osvijetliti. Uzmimo razne socijalne potrebe, koje ili nisu odgonetnute ili nisu riješene. Problem imigracije, na kojem je zastao bespomoćan umni Pio XII. Još očitije — pitanje demografskog pritiska i prenapučenosti, koje izazovno prerasta u pitanje kontrole rađanja. Nisu ni najvješiji »periti« slutili, koliko će kraj pape jedna dobro sastavljena komisija lomiti zube pitanjem, u kome je grozna mulka naših ispovjedaonica i savjetovaništa. Pavao je rekao da ne uzmiče pred rješenjem, koje ne mora ići tragom drugih kršćana ili nekršćana, a da ipak postane jedna snošljiva praksa, koja će svijetu križ olakšati, a ne otežati. Znamo međutim kako je pomicao datume neke određeniije izjave...

Ima Pavao svoju pravu »ideju prisilnicu«, koja ga ne pušta. Ona je valjda njegov najjači doprinos ovom trenutku. To je — spasavanje mira. Uvjeren je da je to božanska ideja. Prepustiti planet atomskoj ili kemijsko-biološkoj smrti, značilo bi okrutno potcijeniti Boga i napustiti odgovornost za sve živo. Nitko ništa nije riješio, rekao je ispravno već Pio XII, uništenjem bilo koga. Svalko je ubojstvo na dnu osnovna đavolska zamisao, jer je đavao ubojica ljudi od početka, a ljude tjera na ubojstva, pomoću grijeha! Sotonin je interes da na svijetu bude sve manje istine, pravde, samilosti, suživota, ljubavi i sreće. Zato želi ljudima oduzeti vrijeme kušnje i zasluge. Želi da ratom i pomorima desetkuje svijet i baci

hekatombu podzemlju. Papa je ovih posljednjih mjeseci u par navrata spasio čovjeka od sotonske zlobe i pružio šanse da se čovjek opameti.

Duh je Božji uvijek duh razumijevanja, razgovora, toplih osjećaja, najprisnijeg prijateljstva. To je Duh Trojstva, koji se mora ostvariti u mnoštvu. Pavao je svjedok takova Duha. I jer ima posla s ljudima, osjeća da je sve to ljudski nesigurno. Za njega je to jezovito bolno. Možda bi htio da ljudi preko noći postanu snošljivi i pravični, da se znadu pomirljivo i bratski razgovarati. A izgredi i razočaranja neće prestati do konca povijesnih dana.

Svakako, ekumena, dodir među odijeljenim kršćanima, snalaženje u vjekovnoj zavrzlami i otuđenjima, nije najmanja Pavlova zabrinutost. Da li i koliko je na svim stranama iskrenosti, ostaje za nas tajna, koju gleda Bog. Mi međutim ne smijemo računati s politikom, nego s milošću. Pavao je u tome veoma uspravan i jasan. Njegovi postupci nikad nisu bili politika ljudska politika. Bili su to poljupci i zagrljaji iz duše Kristove.

Hoće li i sva kružna zbivanja oko toga, tangentne misli s obzirom na nekršćane i nevjerne, doslušivanje i dohvatanje onih koji svjesno bježe od razgovora — uroditi za Pavla istim stiskom ruke i žarom srca, nije lako reći. Duh nesumnjivo radi za sva srca. Ali ne rade sva srca za Duh. U tom je sva teškoća. Kad je apostol kazao da ne trnemo Duha u sebi, značilo je to — da se može utrnuti. Na nekome leži dogovornost za mrak i za studen koja okiva svijet.

Pavao — vidimo — živi u dilemama, osobito što se tiče načina i svakodnevnog postupka. A to je uvijek bila muka za sve apostole. U tom raspeću — uvjereni smo — naš Pontifeks vrši Božju volju. Po njemu se ostvaruje jedan silan plan, koji će napokon otkriti veličinu Oca i pravu sreću braće.

Kad smo pitali

odakle dileme u postupku ovog velikog pape (Flos florum!), htjeli smo doznati tko to i što to ravna riječima i djelima pape Pavla. Naišli smo na tri vrela: na njegov značaj, na povijesne prilike i na Božji intervent. Ako se teški pontifikat pape Pavla jednom procijeni kao uspjeh, onda će to značiti da je sretno riješio dileme, koje su ga okruživale.

Treba moliti Duha Savjetnika, da ga nadahnjuje i korigira. I da time preko njega svu povijest vodi i ispravlja.

O. MIJO ŠKVORC, D. I.